

Dr hab. Eugeniusz Gostemski, em. prof. UG

Uniwersytet Gdański/Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Anielak-Sobczak

pt. **"Rola kapitału intelektualnego w budowaniu konkurencyjności banków w Polsce"**

napisanej w Katedrze Biznesu i Handlu Międzynarodowego pod kierunkiem naukowym

prof. UŁ dr. hab. Magdaleny Rosińskiej-Bukowskiej

oraz promotora pomocniczego dr. Artura Mikulca

Przedmiotem recenzji jest praca doktorska mgr Karoliny Anielak-Sobczak pt. **"Rola kapitału intelektualnego w budowaniu konkurencyjności banków w Polsce"** napisana w Katedrze Biznesu i Handlu Międzynarodowego pod kierunkiem naukowym prof. UŁ dr. hab. Magdaleny Rosińskiej-Bukowskiej oraz promotora pomocniczego dr. Artura Mikulca.

Podstawę sporządzenia recenzji stanowi pismo Przewodniczącego Komisji d/s stopni naukowych UŁ prof. Rafała Matery z dnia 28 czerwca 2022 roku o powołaniu niżej podpisanego na recenzenta w przewodzie doktorskim mgr Karoliny Anielak-Sobczak w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Recenzowana rozprawa stanowi obszerne studium na temat roli kapitału intelektualnego w procesie wzmacniania konkurencyjności banków w Polsce. Składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów i zakończenia. Do tego dochodzi bibliografia i wykazy: tabel, wykresów, schematów i rycin oraz aneks. Łącznie praca liczy 400 stron. Bibliografia jest bardzo bogata i obejmuje 355 pozycji w języku polskim i angielskim, w tym 131 wydawnictw zwartych, 201 ciągłych i 23 elektronicznych. Doktorantka prawidłowo korzystała z literatury naukowej i innych źródeł informacji. Umiejętnie łączyła przy tym pojedyncze fakty w syntetyczne konstrukcje myślowe, które posłużyły jej do sformułowania niebudzących wątpliwości wniosków.

Niniejsza recenzja obejmuje w kolejności ocenę: doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy, celów pracy i hipotez badawczych, zastosowanych metod, układu pracy i rezultatów

EG.

badawczych oraz zawiera uwagi dotyczące strony formalnej opracowania. Recenzję zamyka konkluzja końcowa.

1. Problematyka badawcza i temat rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa pt. "**Rola kapitału intelektualnego w budowaniu konkurencyjności banków w Polsce**" stanowi wartościowe opracowanie naukowe podejmujące istotny i aktualny problem oddziaływania kapitału intelektualnego na pozycję konkurencyjną banków w Polsce. Tytuł rozprawy jest przejrzysty i dobrze oddaje jej treść. Mgr K. Anielak-Sobczak w przekonujący sposób uzasadniła wybór tematu swojej dysertacji rosnącą rolą kapitału intelektualnego w bankach, który decyduje w długim okresie o jakości obsługi klientów i dobrych relacjach z pozostałymi interesariuszami oraz pozwala się wyróżniać na rynku w warunkach zbliżonej oferty produktowej banków i podobnej funkcjonalności kanałów dystrybucji. Jak trafnie napisała doktorantka, wyzwaniem dla każdego współczesnego banku jest nie samo zrozumienie znaczenia kapitału intelektualnego, ale określenie jego elementów i wyznaczenie mierników umożliwiających efektywne zarządzanie nim, prowadzące do poprawiania i utrzymywania pozycji konkurencyjnej na rynku (s. 11). Należy też się zgodzić z autorką, że choć kapitałowi intelektualnemu w sektorze bankowym poświęca się już wiele miejsca w literaturze przedmiotu, brak jest kompleksowych opracowań łączących tradycyjne wskaźniki efektywności kapitału ekonomicznego z badaniami uwzględniającymi stan, siłę wpływu i potencjał kapitału intelektualnego.

W celu wypełnienia tej luki mgr K. Anielak-Sobczak skoncentrowała się na takich ambitnych problemach badawczych jak:

- identyfikacja determinant konkurencyjności z uwzględnieniem nowych wyzwań: digitalizacji, zasad rozwoju w gospodarce opartej na wiedzy, modeli budowania relacji i tworzenia wartości dodanej;
- usystematyzowanie definicji kapitału intelektualnego, jego elementów składowych i specyfiki zachodzących między nimi interakcji oraz zbadanie roli kapitału ekonomicznego i intelektualnego w budowaniu długookresowej konkurencyjności banku;
- przedstawienie elementów podsystemów kapitału intelektualnego banku oraz zaproponowanie metod ich pomiaru z wykorzystaniem dostępnych wystandaryzowanych i porównywalnych danych/informacji;

- sporządzenie kompleksowych *case studies* 10 banków komercyjnych działających w Polsce, według przyjętego schematu badawczego, obejmującego ich rozwój, wprowadzone innowacje i działania w obszarze CSR;
- dokonanie pomiaru kapitału intelektualnego i jego wpływu na konkurencyjność banków działających w Polsce – z wykorzystaniem wielowymiarowej analizy statystycznej.

Powyższe zadania badawcze zostały przez doktorantkę w pełni zrealizowane.

2. Cel pracy i hipotezy badawcze

Głównym celem recenzowanej rozprawy, określonym we wstępie, jest ocena wpływu kapitału intelektualnego na konkurencyjność banków komercyjnych w Polsce. Aby zrealizować powyższy cel, doktorantka sformułowała i podjęła się weryfikacji głównej hipotezy badawczej (HG), iż kapitał intelektualny banku jest istotnym czynnikiem budowania jego długookresowej pozycji konkurencyjnej. Z HG kompatybilne są trzy hipotezy szczegółowe:

H1: W modelach biznesowych współczesnych banków nierozłączne elementy struktury kapitału stanowią kapitał intelektualny oraz kapitał ekonomiczny.

H2: Kapitał intelektualny banku opiera się na synergicznej sile trzech jego podsystemów: kapitału innowacyjnego, kapitału organizacyjnego oraz kapitału instytucjonalnego.

H3: Ocena pozycji konkurencyjnej banku wymaga wielowymiarowej oceny wszystkich warstw zgromadzonego przez bank kapitału (w tym kapitału ekonomicznego i podsystemów kapitału intelektualnego).

Na podkreślenie zasługuje umieszczony na s. 21 klarowny zarys etapów weryfikacji przyjętych hipotez badawczych.

Wyznaczone przez mgr K. Anielak-Sobczak cele dysertacji uważam za niebagatelne i przejrzyste. Ich realizacja wymagała głębokiej wiedzy z zakresu ekonomii, finansów i statystyki oraz dysponowania dużymi umiejętnościami analitycznymi, czemu autorka jak najbardziej sprostała.

3. Metody badawcze

z.g.

Doktorantka do sporządzenia pracy doktorskiej wykorzystała kilka metod badawczych. Oprócz takich standardowych metod jak krytyczne studia literaturowe dotyczące konkurencji i kapitału intelektualnego w sektorze bankowym czy analiza porównawcza, posłużyła się metodami statystycznymi i metodą *case study*, szczegółowo badając 10 dużych banków komercyjnych w Polsce. Na szczególne podkreślenie zasługuje stworzenie przez autorkę syntetycznego wskaźnika konkurencyjności, uwzględniającego 26 wskaźników diagnostycznych odnoszących się do kapitału ekonomicznego i intelektualnego w grupie 10 polskich banków komercyjnych w latach 2009- 2020. Taka oryginalna agregatowa miara konkurencyjności banków pozwoliła jej stworzyć ranking badanych banków pod względem konkurencyjności oraz określić, jak silny był wpływ poszczególnych parametrów (wskaźników diagnostycznych) na sumaryczną ocenę ich pozycji konkurencyjnej.

4. Układ pracy i rezultaty badań

Dysertację rozpoczyna obszerny **wstęp**, który zawiera wszystkie elementy prawidłowo napisanego wprowadzenia do takiej pracy. Autorka wyjaśniła w nim przyczyny zainteresowania się kapitałem intelektualnym we współczesnych bankach komercyjnych jako ważnym budulcem ich konkurencyjności oraz przedstawiła cel rozprawy, hipotezy badawcze, zastosowane metody badań, źródła informacji oraz zarys struktury i treści poszczególnych rozdziałów pracy.

Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny - pierwszy poświęcony jest konkurencji i konkurencyjności w sektorze bankowym, a drugi koncepcji kapitału intelektualnego w świetle literatury ekonomicznej i dotychczasowych badań empirycznych. Tworzą one solidny fundament dla rozważań w kolejnych rozdziałach, które dotyczą czynników konkurencyjności sektora bankowego w Polsce i kapitału intelektualnego w bankach giełdowych. W liczącym 45 stron pierwszym rozdziale przedstawiono bardzo przejrzyście w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu specyfikę konkurencji w sektorze bankowym, metody jej pomiaru za pomocą wskaźników stosowanych w analizie ekonomicznej i wyniki dotychczasowych badań nad konkurencyjnością banków. Za bardzo wartościowe należy uznać rozważania autorki dotyczące determinant wzrostu konkurencyjności banków w dobie gospodarki opartej na wiedzy. Analizy zawarte w tym rozdziale zostały wykorzystane do weryfikacji pierwszej hipotezy szczegółowej, która w wyniku badań przedstawionych w dalszych rozdziałach pracy ostatecznie została pozytywnie zweryfikowana.

E.g.

Drugi rozdział dysertacji (52 strony) zawiera ciekawą prezentację koncepcji kapitału intelektualnego w obszarze bankowości w świetle literatury ekonomicznej i badań empirycznych. Zwrócono uwagę na trudności identyfikacji części składowych kapitału intelektualnego, dokonano kompleksowego przeglądu metod jego pomiaru oraz przedstawiono proces zarządzania i raportowania poziomu kapitału intelektualnego w banku. Za oryginalny wkład doktorantki w poznanie fenomenu kapitału intelektualnego należy uznać autorską koncepcję oceny podsystemów kapitału intelektualnego banku: kapitału innowacyjnego, kapitału instytucjonalnego i kapitału organizacyjnego. Opisane w drugim rozdziale badania przyczyniły się do pozytywnej weryfikacji drugiej szczegółowej hipotezy badawczej.

Trzeci rozdział pracy (39 stron) koncentruje się na determinantach konkurencyjności polskiego sektora bankowego i zmianach zachodzących w tej dziedzinie. Przedstawione zostały takie ważne trendy jak konsolidacja i repolonizacja banków, dokonano oceny efektywności banków i pozafinansowych czynników konkurencyjności, w tym digitalizacji kanałów dystrybucji. Analizy te wpisywały się w proces weryfikacji pierwszej i drugiej szczegółowej hipotezy badawczej.

W czwartym rozdziale dysertacji dokonano solidnej oceny potencjału rozwojowego 10 banków giełdowych tworzących bankową grupę badawczą. Analiza dotyczyła lat 2009-2020 i opierała się na obliczonych dla poszczególnych banków podstawowych wskaźnikach efektywności, liczbie klientów, wartości aktywów, kredytów, depozytów i wypracowanego zysku. W ocenie banków uwzględniono też liczbę klientów bankowości internetowej i mobilnej, liczbę pracowników i wartość oferowanych im świadczeń oraz liczbę przyznanych poszczególnym bankom nagród i wyróżnień. Zebranie tych wszystkich danych i obliczenie uwzględnionych w badaniu wskaźników wymagało od doktorantki dużego nakładu pracy. W wyniku analizy można było wskazać, który bank jest najbardziej konkurencyjny pod względem danego parametru. Uzyskane wyniki badań posłużyły do weryfikacji hipotezy H1 i hipotezy H2.

W podrozdziale 4.2 w kilku przypadkach, gdy przedstawiano wzrost lub spadek zysku, wielkość zmiany wartości zamiast w procentach (%) błędnie podano w punktach procentowych (p.p.).

Bardzo oryginalny i wartościowy jest liczący aż 85 stron **rozdział V**, poświęcony zasadniczo kapitałowi intelektualnemu w 10 polskich bankach giełdowych. Przedstawiono w nim dla

każdego podmiotu *case study* obejmujące historię banku, jego strukturę organizacyjną, strategię rozwoju, projekty innowacyjne i działania w zakresie Społecznej Odpowiedzialności Biznesu. Takie podejście badawcze pozwoliło porównać kierunki rozwoju badanych banków i przywiązywaną przez nie wagę do określonych podsystemów kapitału intelektualnego: organizacyjnego, innowacyjnego i instytucjonalnego. Posłużyło ono do pozytywnej weryfikacji hipotezy H1 i hipotezy H2.

W tekście dotyczącym banku Millennium występuje błąd w pisowni słowa "Millennium" (zapis przez jedno n zamiast przez nn). Ponadto nieprawdziwe jest stwierdzenie na 232 stronie, że w 1998 r. nastąpiła fuzja z Polskim Bankiem Rozwoju i Wojciech Kostrzewa został prezesem zarządu (zdanie to dotyczy mBanku).

Rozdział szósty (51 stron) ma charakter metodologiczny. Doktorantka w przejrzysty sposób uzasadniła w nim wybór miernika syntetycznego i drzewa kwalifikacyjnego jako głównych narzędzi badania wpływu kapitału intelektualnego na konkurencyjność banków. Przedstawiła wskaźniki wchodzące w skład miernika syntetycznego, etapy jego tworzenia i czynniki ograniczające badanie za pomocą tego narzędzia. Rozważania w rozdziale szóstym przyczyniły się do pozytywnej weryfikacji trzeciej hipotezy badawczej.

Ostatni rozdział pracy (49 stron) zawiera wyniki przeprowadzonych przez doktorantkę badań empirycznych. Za pomocą skonstruowanego miernika syntetycznego oraz drzew klasyfikacyjnych pokazano, jaki był wpływ kapitału intelektualnego na konkurencyjność 10 polskich banków giełdowych. Autorka niemałym nakładem pracy stworzyła dla każdego banku z próby badawczej bazę 26 wskaźników dotyczących kapitału ekonomicznego oraz trzech podsystemów kapitału intelektualnego (innowacyjnego, instytucjonalnego i organizacyjnego) obejmujących lata 2009-2020. Następnie dla każdego wskaźnika i roku obliczyła średnią, odchylenie standardowe, wskaźnik asymetrii, rozstęp i wskaźnik zmienności, a w kolejnym kroku wyznaczyła współczynniki korelacji dla poszczególnych grup wskaźników. W wyniku tych badań statystycznych ostatecznie do obliczenia miernika syntetycznego dla każdego banku dla lat 2009-2020 przyjęto 15 wskaźników diagnostycznych. W zakresie ważenia wybranych wskaźników przyjęła dwa rozwiązania: system wag równych i autorski system wag (0,40 dla wskaźników charakteryzujących kapitał ekonomiczny i 0,20 dla wskaźników odnoszących się do każdego podsystemu kapitału intelektualnego. Autorka racjonalnie uzasadniła wybór takiego systemu wag. Wartość syntetycznego miernika konkurencyjności dla danego banku posłużyła do wyznaczenia jego

E.G.

miejsce w rankingu badanych banków pod względem konkurencyjności. Ponadto w siódmym rozdziale doktorantka przyporządkowała za pomocą metody drzew klasyfikacyjnych poszczególne banki do jednej z trzech grup ustalonej na podstawie ich miejsca w stworzonym rankingu. Powyższe badania przyczyniły się do pozytywnej weryfikacji trzeciej hipotezy szczegółowej.

Dziewięciostronicowe **zakończenie** stanowi dobre podsumowanie przeprowadzonych badań. Należy zgodzić się z doktorantką, że do utrzymania przez bank przewagi konkurencyjnej w długim okresie nie wystarczy dbać o kapitał ekonomiczny, ale również trzeba wzmacniać jego potencjał kapitału intelektualnego. Za bardzo trafne podejście metodologiczne należy uznać przyjęcie podziału kapitału intelektualnego na kapitał organizacyjny, innowacyjny i instytucjonalny, co pozwoliło uporządkować proces jego badania w sektorze bankowym. Doktorantka w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu, dużą liczbę wskaźników i stworzony syntetyczny miernik zweryfikowała w sposób nie budzący wątpliwości główną hipotezę badawczą i hipotezy szczegółowe, do czego umiejętnie nawiązała w zakończeniu dysertacji.

5. Język i formalna strona pracy

Cała praca została bardzo starannie zredagowana i napisana klarownym językiem. Podejmowane w niej wątki są powiązane z głównym problemem badawczym. Autorka poprawnie posługuje się terminologią ekonomiczną. Czytanie rozprawy ułatwiają liczne tabele porządkujące rozpatrywane zagadnienia oraz podsumowania rozważań autorki zamykające nie tylko poszczególne rozdziały, ale także umieszczone na końcu poszczególnych podrozdziałów. Analiza struktury i treści dysertacji pozwala stwierdzić, że spełnia ona wymogi formalne stawiane pracom doktorskim. Tej pozytywnej oceny nie umniejszają drobne usterki literowe i braki w zakresie interpunkcji.

6. Pytania problemowe do autorki dysertacji

Po przestudiowaniu recenzowanej pracy nasuwają się trzy szczegółowe pytania. Prosiłbym doktorantkę o odpowiedź na nie podczas publicznej obrony.

- Jaki wpływ na kapitał intelektualny w bankach mają fuzje i przejęcia w sektorze bankowym?
- Czy repolonizacja banku kontrolowanego przez kapitał zagraniczny wpływa na jego kapitał intelektualny i tą drogą na pozycję konkurencyjną na rynku?

- Jakie może być zastosowanie stopy dyskontowej w pomiarze kapitału intelektualnego banku?

7. Wnioski i konkluzja końcowa

Przekazana mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Karoliny Anielak-Sobczak jest bardzo wartościową pod względem treści i sposobu zrealizowanego badania pracą naukową, napisaną komunikatywnym językiem, którą się przyjemnie czyta. Wszystkie postawione w niej hipotezy zostały poprawnie zweryfikowane. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego, jakim jest rola kapitału intelektualnego w budowaniu silnej pozycji konkurencyjnej banków. W pełni spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim zgodnie z artykułem 13, ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Doktorantka sporządzając rozprawę, wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z powyższą oceną rekomenduję właściwemu organowi Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Ponadto uwzględniając wysokie walory naukowe dysertacji, a w szczególności stworzenie autorskiego syntetycznego miernika konkurencyjności banków na podstawie 26 wskaźników diagnostycznych dotyczących kapitału ekonomicznego oraz trzech warstw kapitału intelektualnego: kapitału innowacyjnego, organizacyjnego i instytucjonalnego, poddaję pod rozważenie możliwość jej wyróżnienia.

Gdańsk, 22.07.2022

/-/ Eugeniusz Gostomski

